

सर्वोच्च अदालत, संयुक्त इजलास
सम्माननीय का.मु. प्रधान न्यायाधीश श्री दीपककुमार कार्की
माननीय न्यायाधीश डा. श्री मनोजकुमार शर्मा
आदेश

०६९-WO-१२६४

विषय: उत्प्रेषण, परमादेश।

रौतहट जिल्ला गौर न.पा. वडा नं. १२ बस्ने अवधलाल साह -----१ निवेदक
विरुद्ध

नेपाल सरकार, प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालय, सिंहदरबार --१
नेपाल सरकार गृह मन्त्रालय, सिंहदरबार, काठमाडौं -----१
सचिव, गृह मन्त्रालय, सिंहदरबार, काठमाडौं -----१
जिल्ला प्रशासन कार्यालय, रौतहट, गौर -----१ विपक्षी
प्रमुख जिल्ला अधिकारी, जिल्ला प्रशासन कार्यालय, रौतहट गौर -----१
रौतहट जिल्ला गौर न.पा. वडा नं. २ बस्ने कलावती देवी -----१
ऐ.ऐ. वडा नं. १२ बस्ने कमल साह तेली -----१
ऐ. इनरवारी गा.वि.स. वडा नं. ५ बस्ने रविन्द्रनाथ गोपाली -----१

नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ को धारा ३२ र १०७ बमोजिम यस
अदालतमा दायर भई पेश हुन आएको प्रस्तुत निवेदनको संक्षिप्त तथ्य र आदेश यस प्रकार
छः-

म निवेदक नाबालक रहँदाकै अवस्थामा बाबु र आमा परलोक हुनु भएको हुँदा
काका जोगेन्द्र साह तेलीको संरक्षणमा रहदै आएको थिएँ। म निवेदक २२ वर्ष उमेर
पुगेपछि मिति २०६२।१०।११ मा जिल्ला प्रशासन कार्यालय रौतहटबाट नागरिकता
प्रमाणपत्र लिएको थिएँ। म निवेदक निरक्षर पढ लेख गर्न नजान्ने व्यक्ति भएकोले मेरो

नागरिकता प्रमाणपत्रमा बाबुको नाउँको महलमा जोगेन्द्र साह तेली लेखिएको रहेछ। सो तथ्य थाहा पाए पश्चात् जोगेन्द्र साह तेली मेरो काका हो, वहाँको संरक्षणमा मेरो पालनपोषण भएको हो। मेरो वास्तविक पिताको नाउँ सिउ गुलाम साह हो भनी जिल्ला प्रशासन कार्यालय रौतहटमा निवेदन दिई मिति २०६८।९।३ मा जिल्ला प्रशासन कार्यालय रौतहटबाट मैले प्राप्त गरेको नागरिकतामा मेरो पिताको नाउँ सिउ गुलाम साह कायम गराई नागरिकताको प्रतिलिपी प्राप्त गरेको छु।

म निवेदकको बाबुको नाउँ संशोधन गरी पाउँ भन्ने माग निवेदन बमोजिम जिल्ला प्रशासन कार्यालय, रौतहटबाट मैले बाबुको नाउँ संशोधन गरी नागरिकता प्रमाणपत्र लिएपछि प्रत्यर्थी कमलावती देवी समेतको मेरो नागरिकताको प्रतिलिपि बदर गर्न भनी परेको उजुरीमा जिल्ला प्रशासन कार्यालयबाट मिति २०६९।५।२६ मा अवधलाल साहले आफ्नो बाबुको नाम झुठा विवरण बनाई निज अवधलाल साह, जोगेन्द्र साह तेली र अर्जुन कुमार साह समेतले अधिकार प्राप्त अधिकारी समक्ष गरेको बयान समेतबाट झुक्याएको, पेश हुन आएको प्रमाणबाट यी विपक्षी जोगेन्द्र साह, तेली अवधलाल साह र अर्जुन कुमार साहले झुठा विवरण पेश गरेको देखिँदा अवधलाल साह, जोगेन्द्र साह तेली र अर्जुन कुमार साहले नागरिकता ऐन, २०६० को दफा १७(१)(२) को विपरीत काम गरेकोले निजहरूलाई सोही ऐनको दफा २१(५) बमोजिम जनही रु. १०,०००।- जरिवाना हुने ठहर्छ। निज विपक्षी अवधलाल साहले लिएको नागरिकता प्रमाणपत्रमा बाबुको नाम सिउ गुलाम साह तेलीलाई कट्टा गरी बाबुको नाम जोगेन्द्र साह तेली कायम गर्ने भनी नागरिकता प्रतिलिपि शाखामा जानकारी गराई बाबुको महलमा जोगेन्द्र साह तेली कायम गरी दिनु भनी निर्णय भएको थियो।

उक्त निर्णयमा चित्त नबुझी म निवेदकले नागरिकता ऐन, २०६३ को दफा १८ बमोजिम नेपाल सरकार समक्ष दोहोर्‍याई हेरी पाउँ भनी निवेदन गरेको थिएँ। उक्त निवेदन उपर नेपाल सरकार गृह मन्त्रालयको मिति २०६९।९।५ को सचिव स्तरीय निर्णयबाट “...निवेदकहरूले दिएको निवेदन यथार्थमा आधारित नदेखिएकोले २०६९।५।२६ मा जिल्ला प्रशासन कार्यालय रौतहटका प्रमुख जिल्ला अधिकारीले गरेको निर्णय प्रचलित नागरिकता ऐन एवं नियमावली बमोजिम भएको देखिएकोले सोही

जानकारी सम्बन्धितहरूलाई दिन प्रमुख जिल्ला अधिकारी रौतहटलाई लेखी पठाउने” भनी निर्णय भएको बेहोरा मिति २०७०।२।१० मा नक्कल सारी जानकारी हुन आएको छ।

म निवेदकले रौतहट जिल्ला प्रशासन कार्यालयका प्रमुख जिल्ला अधिकारीले मिति २०६९।५।२६ मा गरेको निर्णय उपर नागरिकता ऐन, २०६३ को दफा १८ बमोजिम प्रत्यर्थी नेपाल सरकार प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद् समक्ष उजुरी गरेकोमा मन्त्रिपरिषदबाट म निवेदकको उजुरीको सम्बन्धमा निर्णय गरिनुपर्नेमा प्रत्यर्थी गृह मन्त्रालयको सचिव स्तरबाट मिति २०६९।९।५ मा निर्णय गरी जिल्ला प्रशासन कार्यालय रौतहटका प्रमुख जिल्ला अधिकारीले गरेको निर्णयलाई सदर गरिएको भन्ने बेहोरा उल्लेख गरिएको मिति २०६९।९।८ को पत्रको प्रतिलिपिबाट देखिन्छ। कुन कानूनी अख्तियारीको आधारमा विपक्षी गृह मन्त्रालयका सचिवबाट निर्णय भएको हो र नेपाल सरकारले अख्तियारी प्रत्यायोजन गरे बमोजिम सचिवबाट निर्णय भएको हो, सो कुराको बारेमा जानकारी लिने प्रयत्न गर्दा प्रत्यर्थीबाट जानकारी उपलब्ध हुन सकेको छैन। जबकी नागरिकता ऐन, २०६३ को दफा १८ मा नेपाल सरकार समक्ष उजुरी गर्न पाउने व्यवस्था रहेको स्थितिमा निर्णय पनि नेपाल सरकारले गर्नुपर्ने हुन्छ। “नेपाल सरकार” को परिभाषा नेपाल कानून व्याख्या सम्बन्धी ऐन, २०१० को दफा २(झ) मा भएको छ, जस अनुसार सचिव भन्नाले “नेपाल सरकार” हो भन्ने आधार स्थापित हुन सक्दैन। त्यसैले प्रत्यर्थी गृह मन्त्रालय (सचिव स्तर)बाट म निवेदकको उजुरी दायर गरेको निर्णय नागरिकता ऐन, २०६३ को दफा १८ तथा नेपाल कानून व्याख्या सम्बन्धी ऐन, २०१० को दफा २(झ) को प्रतिकूल भई अनधिकृत समेत भएकोले अ.वं. ३५ नं. बमोजिम बदरभागी रहेको छ।

त्यस्तै नागरिकता ऐन, २०६३ को दफा २१(५) को प्रयोग गरी दण्डसजाय गर्ने अधिकार प्रमुख जिल्ला अधिकारीलाई छैन। किनकी सरकारी मुद्दा सम्बन्धी ऐन, २०४९ को अनुसूची (१) मा नागरिकता ऐन, २०६३ अन्तर्गत सजाय हुने मुद्दा सरकार वादी हुने भएकोले दण्ड सजाय गर्नुपर्ने प्रकृतिको विवादमा सरकारी मुद्दा सम्बन्धी ऐन, २०४९ अन्तर्गत वादी नेपाल सरकारबाट दायर हुने मुद्दाबाट मात्र दण्डसजाय हुन सक्छ। प्रमुख जिल्ला अधिकारीलाई सोझै दण्ड सजाय गर्ने अधिकार प्राप्त हुन सक्दैन। जिल्ला प्रशासन कार्यालय रौतहटबाट भएको मिति २०६८।९।८ को बाबुको नाम संशोधन हुने गरी

भएको निर्णय नागरिकता ऐन, २०६३ को दफा १७ बमोजिम भए गरेको छ। एकपटक आफूले निर्णय गरिसकेपछि सोही विषयमा उजुरी सुनेर निर्णय गर्ने अधिकार जिल्ला प्रशासन कार्यालयलाई हुन सक्दैन। सो तथ्य तत्कालिन प्रमुख जिल्ला अधिकारी हरिहर पन्तले मिति २०६८।९।३ मा गरेको निर्णय उपर कार्यालयमा पर्न आएको उजुरी उपर निर्णय गर्न नमिल्ने भएको हुँदा मिसिल गृह मन्त्रालयमा पठाएबाट प्रष्ट छ तर प्रमुख जिल्ला अधिकारी परिवर्तन भई शिवहरी उपाध्याय आए पश्चात् आफ्नो कार्यालयबाट भएको अधिल्लो निर्णय विपरीत भए गरेका कार्य बदर गर्ने गरी भएको निर्णय अधिकारक्षेत्र विहिन हुनुका साथै न्यायको मान्य सिद्धान्त विपरीत रहेको।

म निवेदकको नागरिकतामा बाबुको नाउँ संशोधन हुने गरी मिति २०६८।९।८ मा भएको निर्णय अन्तिम भएर रहेको छ सो निर्णय उपर नागरिकता ऐन, २०६३ को दफा १८ बमोजिम प्रत्यर्थीहरूले नेपाल सरकार समक्ष उजुरी निवेदन गर्न सकेका छैनन्। प्रत्यर्थीहरूले जिल्ला प्रशासन कार्यालयमा उजुरी गरी जिल्ला प्रशासन कार्यालय समेतले आफूलाई नभएको अधिकार प्रयोग गरी गरेको निर्णयलाई नै गृह मन्त्रालय समेतले सदर गर्ने कार्य अत्यन्त त्रुटिपूर्ण रहेको हुँदा बदरभागी छ। जिल्ला प्रशासन कार्यालय, रौतहटका प्रमुख जिल्ला अधिकारीले मिति २०६९।५।२६ मा गरेको निर्णय र सोही निर्णयलाई सदर गर्ने गृह मन्त्रालय सचिवस्तरबाट भएको मिति २०६९।९।५ को निर्णय एवं तत्सम्बन्धी सम्पूर्ण काम कारवाही उत्प्रेषणको आदेशले बदर गरी मिति २०६८।९।८ गते जिल्ला प्रशासन कार्यालय रौतहटबाट जारी भएको नागरिकता प्रमाणपत्र यथावत कायम गरिदिनु भनी विपक्षीहरूको नाममा परमादेशको आदेश लगायत जो चाहिने आज्ञा आदेश जारी गरी कुण्ठित हकको प्रचलन गराई पाऊँ भन्ने समेत व्यहोराको अवधलाल साहको यस अदालतमा परेको रिट निवेदन।

यसमा निवेदकको माग बमोजिमको आदेश किन जारी हुन नपर्ने हो ? यो आदेश प्राप्त भएका मितिले बाटाका म्याद बाहेक १५ दिनभित्र लिखित जवाफ पठाउनु भन्ने समेत व्यहोराको यस अदालतबाट भएको आदेश।

नागरिकता नियमावली, २०६३ को नियम १२ बमोजिम नागरिकता प्रमाण पत्र रद्द गर्ने कार्यविधि अन्तर्गत ऐनको दफा १२ बमोजिम कसैले झुटो विवरण दिई नेपाली नागरिकताको प्रमाणपत्र लिएको प्रमाणित हुन आएमा जिल्ला प्रशासन कार्यालय वा अन्य

निकायबाट जारी भएको भए सम्बन्धित प्रमुख जिल्ला अधिकारीले नेपाली नागरिकताको प्रमाण पत्र रद्द गर्न सक्ने स्पष्ट व्यवस्था गरी रद्द गरेको नेपाली नागरिकता प्रमाणपत्रको विवरण सहितको जानकारी क्षेत्रिय प्रशासन कार्यालय र मन्त्रालयमा पठाउनु पर्नेछ भन्ने व्यवस्था भए बमोजिम नै जिल्ला प्रशासन कार्यालय रौतहटले गरेकोले निवेदकको जिकिर बमोजिम आफ्नो क्षेत्राधिकारको सिमा उल्लंघन गरेको छैन। त्यस्तै नागरिकता ऐन, २०६३ को दफा २१ मा दण्ड सजाय तोकिएकोमा उपदफा (५) मा झुठो विवरण दिई नागरिकताको प्रमाणपत्र प्राप्त गरेमा वा दफा १७ बमोजिम सच्याईएको विवरण झुठो प्रमाणित भएमा त्यस्तो झुठो विवरण दिने व्यक्तिलाई यो ऐन वा यस ऐन अन्तर्गत बनेको नियमको विरुद्ध अन्य कुनै कसुर गर्ने गराउने भनी व्यवस्था भएको छ। नागरिकता ऐन, २०६३ नागरिकता सम्बन्धी विशेष ऐन रहेको र विशेष ऐनमा व्यवस्था भए बमोजिम कार्य गर्दा आफूलाई नभएको अधिकार प्रयोग गरी गरेको निर्णय हो भन्ने आधार कहिँ कतैबाट देखिदैन। अतः निवेदकको निवेदन माग बमोजिम यस मन्त्रालयको हकमा रिट जारी हुनुपर्ने होइन। खारेज गरी पाउँ भन्ने समेत व्यहोराको गृह मन्त्रालयको तर्फबाट यस अदालतमा पेश भएको लिखित जवाफ।

प्रचलित कानून बमोजिम कार्य गर्ने अख्तियार प्राप्त अन्य निकाय एवं पदाधिकारीबाट भए गरेका काम कारवाही एवं निर्णय उपर समेत यस कार्यालयलाई विपक्षी बनाई रिट निवेदन दायर गर्न मिल्ने पनि हुँदैन। जहाँसम्म विपक्षी निवेदकको नागरिकता बदर सम्बन्धी विषय छ, सो निर्णय यस कार्यालयबाट नभई जिल्ला प्रशासन कार्यालय रौतहटका प्रमुख जिल्ला अधिकारी एवं गृह मन्त्रालयको सचिवस्तरबाट भएको भनी विपक्षी स्वयंले निवेदनमा उल्लेख गर्नुभएको अवस्थामा तत्सम्बन्धमा प्रस्तुत लिखित जवाफमा केहि कुरा उल्लेख गरिरहनु परेन। सम्बन्धित निकायको लिखित जवाफबाट तत्सम्बन्धमा स्पष्ट हुने नै छ। अतः उपरोक्त आधार र कारण समेतबाट निवेदकको माग बमोजिम यस कार्यालयका नाममा कुनै आदेश जारी हुनुपर्ने अवस्था नहुँदा रिट निवेदन खारेज गरी पाउँ भन्ने समेत व्यहोराको प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषदको कार्यालयको तर्फबाट यस अदालतमा परेको लिखित जवाफ।

निवेदक अवधलाल साहले शुरुमा नागरिकता प्रमाण पत्र लिँदाको बखत बुबाको नाम जोगेन्द्र साह तेली भनी नागरिकता प्रमाण पत्र लिएकोमा, अर्जुन साह तेली, जोगेन्द्र

साह तेली र अवधलाल साह समेत यस कार्यालयलाई गुमराहमा राखी झुठा विवरण पेश गरी यस कार्यालयको तत्कालीन प्र.जि.अ.बाट मिति २०६८।९।५ को आदेश बमोजिम बाबुको नाम जोगेन्द्र साह तेलीको सट्टा सिउ गुलाम साह तेली कायम गराएका थिए। सो उपर कलावती देवी, कमल साह तेली, रविन्द्र नाथ गोपाली समेतको उजुरी यस कार्यालयमा पर्न आएकोमा छानबिन भई निर्णयको लागि गृह मन्त्रालयमा मिसिल गएको थियो। गृह मन्त्रालयको च.नं. ७३ मिति २०६९।५।१९ को पत्रबाट नागरिकता ऐन एवं नियमावली बमोजिम गर्ने भनी मुद्दा मिसिल फिर्ता भई आएकोमा यस कार्यालयबाट अवधलाल साहको बुबाको महलमा मिति २०६८।९।८ मा लिएको प्रतिलिपि नागरिकतामा भएको बुबाको नाम सिउ गुलाम साह तेलीलाई कट्टा गरी बाबुको नाम जोगेन्द्र साह तेली कायम गर्ने गरी यस कार्यालयबाट मिति २०६९।५।२६ मा निर्णय भएको हो। सो निर्णय गृह मन्त्रालयको च.नं. २३८ मिति २०६९।९।८ को पत्रबाट समर्थन समेत भएको हुँदा रिट निवेदक अवधलाल साह तेलीको रिट निवेदन झुठा र कपोलकल्पित रहे भएकोले खारेज गरी पाउँ भन्ने समेत व्यहोराको जिल्ला प्रशासन कार्यालय रौतहट गौर र ऐ. का प्रमुखको तर्फबाट यस अदालतमा पेश भएको लिखित जवाफ।

विपक्षी अवधलाल साहले प्राप्त गरेको जन्मदर्ता प्रमाणपत्रमा तथा मिति २०६२।१०।११ मा लिएको नेपाली नागरिकताको प्रमाणपत्रमा बाबुको नाम जोगेन्द्र साह तेली र कमल साहले मिति २०५५।९।१६ मा लिएको नागरिकता प्रमाण पत्रमा बाबुको नाम शिवगुलाम साह उल्लेख भएको छ। द.नं. ९८ मिति २०५५।२।३ को वसमतिया साह तेलीको मृत्यु दर्ताको प्रमाणपत्रमा लोग्नेको नाम शिवगुलाम साह उल्लेख भएको छ र दिने हिरदे साह लिने वसमतिया साह भएको र.नं. १००० मिति २०३८।४।१५ मा मालपोत कार्यालय रौतहटबाट पारित हालैको बकसपत्रको लिखतमा वसमतिया साहको लोग्नेको नाम शिवगुलाम साह उल्लेख भएको छ। सो समेतबाट यी निवेदकको बाबुको नाम जोगेन्द्र साह र कमल साहको बाबुको नाम शिवगुलाम साह र शिवगुलाम साहको श्रीमतीको नाम वसमतिया साह तेली रहेको तथा वसमतिया साह तेली यी निवेदकको आमा नभई कमल साहको आमा रहेको तथ्य प्रमाणित भइरहेकै हुँदा सबुद प्रमाणको समुचित मूल्याङ्कन भई विपक्षीले जिल्ला प्रशासन कार्यालय रौतहटबाट मिति

२०६८।९।८ मा लिएको प्रतिलिपि नागरिकतामा भएको बाबुको नाम शिवगुलाम साह तेलीलाई कट्टा गरी जोगेन्द्र साह तेली कायम गर्ने गरी जिल्ला प्रशासन कार्यालय रौतहटबाट मिति २०६९।५।२६ मा भएका निर्णयलाई सदर हुने गरी नेपाल सरकार गृह मन्त्रालयबाट मिति २०६९।९।५ मा भएको निर्णय न्याय एवं कानूनसंगत रहेको हुँदा उक्त निर्णयहरू कुनै पनि हालतमा बदर हुनुपर्ने होइन। प्रस्तुत रिट निवेदन खारेज गरी पाउँ भन्ने समेत व्यहोराको यस अदालतमा परेको रविन्द्रनाथ गोपालीको लिखित जवाफ।

अवधलाल साहको जन्म हुनुभन्दा धेरै अघि २०३२ सालतिर नै शिवगुलाम साहको मृत्यु भएको हो। यी अवधलाल साहको जन्म निजकै कथनबाट पनि मिति २०४०।२।२ मा भएको भन्ने कुरा निजले लिएको नागरिकता प्रमाणपत्र मिति २०६२।१०।११ मा प्राप्त गर्दा उल्लेख छ। सो नागरिकता प्रमाणमा निजले आफ्नो जन्म दिने बाबु जोगेन्द्र साह तेली हो भनी बाबुमा नाम लेखाएको र सो नागरिकता प्रमाणपत्र लिँदा निजकैको बाबु जोगेन्द्र साह तेलीले नै छोरा भनी सनाखत गरी लिएको प्रमाणमा जिल्ला प्रशासन कार्यालय रौतहटमा अकाट्य रुपमा खम्बिर छ। विपक्षी अवधलाल साह तेलीले म कमल साह तेलीले प्राप्त गरेको जेथा जग्गा हात पार्न सकिन्छ की भन्ने बेइमानी नियत राखी संशोधन गराएका हुन। नागरिकताको प्रतिलिपि माग गर्दा पहिले जे जसरी विवरण लेखिएको हुन्छ, सोही उतार गरी दिनुपर्नेमा जिल्ला प्रशासन कार्यालय रौतहट गौरका तत्कालिन प्रतिलिपि बनाई दिने अधिकारीले आफूले गर्ने अधिकार भन्दा बाहिर गई नागरिकतामा मनमानी ढंगले बाबुको नाम जोगेन्द्र साह तेली हटाई शिवगुलाम साह तेली लेखी नक्कल दिएको गैरकानूनी कार्य गरेकोले सो तर्फ कारवाही चल्दा जिल्ला प्रशासन कार्यालय रौतहटबाट मिति २०६९।५।२६ मा निर्णय हुँदा सो बाबुको नाम नै फेरबदल गर्न पाउने नागरिकता ऐनमा व्यवस्था नै नभएकोमा सो गलत ढंगबाट नागरिकता संशोधन प्रतिलिपि बनाएको बदर गरी पूर्ववत् कै नागरिकता निज अवधलाल साहको कायम रहने गरी भएको निर्णयलाई अन्यथा भन्न नमिल्ने हुँदा रिट निवेदन खारेज गरी पाउँ। साथै यी विपक्षीका एकाघर सगोल बस्ने बाबु जोगेन्द्र साहले रिट नं. ०७०-WO-००९६ को र अवधलाल साहकै साथै भाइ अर्जुन साह तेली समेतले मिली एउटै विषयमा एउटै सन्दर्भमा रिट नं.०६९-WO-१३७८ को उत्प्रेषण

समेत रिट दिएको सो समेत साथै सामेल गरी हकद्वैया विहिन रिट खारेज गरी पाउँ भन्ने समेत व्यहोराको कमल साह तेलीको यस अदालतमा परेको लिखित जवाफ।

कमल साहको बाबु शिवगुलाम साहको मृत्यु २०३२ सालमा नै भएको कुरा उक्त जोगेन्द्र साह र कमल साहको बीचमा भएको वण्डापत्र लिखतबाट प्रमाणित छ। निजको मृत्यु दर्ता प्रमाण पत्र विपक्षीले पेश गर्न सकेका छैनन्। किनकी सो मितिमा जन्म, मृत्यु तथा व्यक्तिगत घटना दर्ता गर्ने ऐन, २०३३ लागू भएकै थिएन। अवधलाल साह तेलीको जन्म मिति २०४०।२।२ मा भएको कुरा विपक्षीले स्वीकार गरेका छन्। शिवगुलाम साहको मृत्यु २०३२ सालमा भएकोमा २०४०।२।२ मा जन्मेको विपक्षीको बाबु शिवगुलाम साह कसरी हुन सक्छन्? विपक्षी अवधलाल साहले एकपटक आफ्नो बाबु जोगेन्द्र साह तेली हो भनी स्वयं जोगेन्द्र साहले पनि सनाखत गरी जिल्ला प्रशासन कार्यालय रौतहट गौरबाट नागरिकता प्रमाणपत्र प्राप्त गरिसकेपछि हाल विभिन्न लिखतहरूतर्फ मुद्दा चल्दा चल्दै २०३२ सालमै मरिसकेको शिवगुलाम साह बाबु भनी नागरिकता प्रतिलिपिमा थपी बनाई लिन दिन पाउने नागरिकता ऐन २०६३ मा व्यवस्था नै नहुँदा नागरिकता ऐन, २०६३ को दफा १८ को देहाय २ ले एकपटक नागरिकता लिएपछि पुनः नयाँ किसिमले विवरण बदली अस्तित्व नै भिन्न हुने गरी नागरिकता दिनै नपाइनेमा त्यस्तो बेरितको ढंगबाट पछि नागरिकतामा नाम संशोधन गरेको कार्यलाई अन्तिम निराकरण गर्ने हक प्रमुख जिल्ला अधिकारी र नेपाल सरकार गृह मन्त्रालयबाट भइसकेपछि त्यसतर्फ रिट उजुर लाग्न नसक्ने हुँदा निवेदन खारेज गरी पाउँ भन्ने समेत व्यहोराको कलावती देवीको यस अदालतमा परेको लिखित जवाफ।

नियमबमोजिम दैनिक पेशी सूचीमा चढी इजलास समक्ष पेश हुन आएको प्रस्तुत मुद्दाको मिसिल संलग्न सम्पूर्ण कागज अध्ययन गरियो। निवेदकको तर्फबाट उपस्थित विद्वान वरिष्ठ अधिवक्ता श्री हरिहर दाहालले निवेदकले जिल्ला प्रशासन कार्यालय रौतहटबाट लिएको नागरिकतामा निजको बाबुको नाममा काकाको नाम उल्लेख भई त्रुटि भएकोले सच्याउन निवेदन दिएकोमा निवेदन अनुसार निवेदक नागरिकतामा त्रुटि सच्याई निजको वास्तविक बाबुको नाम राखी नागरिकताको प्रमाणपत्र प्राप्त गरेका छन्। निजले आफ्नो वास्तविक बाबुको नाम उल्लेख गरी प्राप्त गरेको नागरिकता अड्डालाई झुक्याई प्राप्त गरेको भनी निवेदन परेकोमा सो नागरिकता जिल्ला प्रशासन कार्यालय रौतहटले

बदर गरिदिएको छ। जिल्ला प्रशासन कार्यालय रौतहटको सो निर्णय उपर गृह मन्त्रालयमा दोहोर्‍याई हेरी पाउँ भनी निवेदन परेकोमा पनि प्रमुख जिल्ला अधिकारीको निर्णय सदर गर्ने गरी सचिवस्तरबाट निर्णय भएको छ। नागरिकता बदरको निर्णय गर्ने अधिकार मन्त्रिपरिषद्लाई दिएकोमा सचिवले गरेको निर्णयलाई मन्त्रिपरिषद्को निर्णय मात्र मिल्दैन। सर्वोच्च अदालतबाट समेत सो सम्बन्धमा सिद्धान्त प्रतिपादन भइसकेकोले निवेदकको नागरिकता बदर गर्ने गरी गृह सचिवको स्तरबाट मिति २०६९।९।५ मा भएको निर्णय समेतका पत्राचारहरू उत्प्रेषणको आदेशले बदर गरी निवेदकको नागरिकता यथावत कायम गर्नु भनी विपक्षीहरूको नाममा परमादेश जारी हुनुपर्दछ भनी बहस प्रस्तुत गर्नुभयो।

विपक्षी गृह मन्त्रालय समेतको तर्फबाट उपस्थित विद्वान नायब महान्यायाधिवक्ता श्री पदमप्रसाद पाण्डेले नेपाल सरकार (कार्य विभाजन) नियमावली, २०६९ को अनुसूची २ मा नागरिकता सम्बन्धी काम कारवाही गृह मन्त्रालयले गर्ने व्यवस्था रहेको छ। कानूनले नै मन्त्रालयलाई प्रत्यायोजन गरेको अधिकार प्रयोग गरी भएको काम कारवाहीलाई गैरकानूनी भन्न मिल्दैन। निवेदकले झुठ्ठा विवरण पेश गरी नागरिकताको प्रमाणपत्र सच्याएकोले नागरिकता ऐन, २०६३ को दफा १२ बमोजिम निजको नागरिकताको प्रमाणपत्र रद्द गर्ने गरी भएको निर्णय कानूनसम्मत हुँदा निवेदकको मागबमोजिमको आदेश जारी हुनुपर्ने होइन। रिट निवेदन खारेज हुनुपर्दछ भनी बहस प्रस्तुत गर्नुभयो।

उपरोक्त बमोजिमको तथ्य एवं बहस जिकिर रहेको प्रस्तुत रिट निवेदनमा निवेदकको माग बमोजिमको आदेश जारी हुनुपर्ने हो वा होइन ? सोही सम्बन्धमा निर्णय दिनुपर्ने देखिन आयो।

निर्णयतर्फ विचार गर्दा, निवेदकले मिति २०६२।१०।११ मा जिल्ला प्रशासन कार्यालय रौतहटबाट लिएको नागरिकतामा बुबाको नाम फरक परेकोले सच्याउनको लागि आवश्यक प्रमाण सहित निवेदन दिई सच्याई सिउगुलाम साह बनाई मिति २०६८।९।३ मा अर्को नागरिकताको प्रमाणपत्र लिएको थिएँ। सो उपर उजुरी परी जिल्ला प्रशासन कार्यालय रौतहटले मिति २०६९।५।२६ मा मलाई सच्याएर दिएको नागरिकताको प्रमाणपत्र बदर गरेको थियो। सो निर्णयलाई दोहोर्‍याई हेर्न नेपाल सरकार

मन्त्रिपरिषद समक्ष निवेदन दिएकोमा मिति २०६९।९।५ को गृह मन्त्रालयको सचिव स्तरीय निर्णयबाट जिल्ला प्रशासन कार्यालय रौतहटको निर्णय सदर भएको छ। नागरिकता ऐन, २०६३ को दफा १८ बमोजिम नेपाल सरकार समक्ष उजुर गर्ने व्यवस्था भएकोले मेरो निवेदनमा गृह मन्त्रालय सचिवस्तरबाट निर्णय भएको हुँदा कानूनले अख्तियार नै नदिएको पदाधिकारीबाट भएको निर्णयले मेरो नागरिकता बदर गर्न मिल्दैन। सो निर्णय कानून विपरीत भएकोले उत्प्रेषणको आदेशले बदर गरी मिति २०६८।९।३ मा लिएको नागरिकता सदर कायम गर्नु भनी विपक्षीको नाममा परमादेश जारी हुनुपर्दछ भनी निवेदन मागदावी रहेको छ। कानून बमोजिम अख्तियार प्राप्त पदाधिकारीबाट भएको निर्णयमा कुनै कानूनी त्रुटि नरहेकोले रिट निवेदन खारेज हुनुपर्दछ भनी विपक्षीहरूको लिखित जवाफ रहेको छ।

निवेदक अवधलाल साहले मिति २०६२।१०।११ मा जिल्ला प्रशासन कार्यालय रौतहटबाट नेपाली नागरिकताको प्रमाणपत्र लिँदा त्यसमा बाबुको नाम जोगेन्द्र साह भएकोले सोलाई संशोधन गरी निजको वास्तविक बाबु सिउ गुलाम साह गराउन निवेदन दिएकोमा जिल्ला प्रशासन कार्यालय रौतहटले मिति २०६८।९।३ मा निजको निवेदन माग अनुसार निजको नागरिकतामा बाबुको नाम सिउगुलाम साह उल्लेख भई निजले नागरिकताको प्रतिलिपि लिए पश्चात् व्यहोरा ढाँटी नागरिकता सच्याएको भनी उजुरी परी मिति २०६८।९।३ मा लिएको नागरिकता प्रतिलिपि बदर गरी निजको बाबुको नाम जोगेन्द्र साह तेली कायम गर्ने गरी जिल्ला प्रशासन कार्यालय रौतहटबाट भएको निर्णय उपर नेपाल सरकार समक्ष दोहोर्‍याई हेर्ने निवेदन दिएकोमा मिति २०६९।९।५ मा गृह मन्त्रालयको सचिवस्तरबाट जिल्ला प्रशासन कार्यालय रौतहटको मिति २०६९।५।२६ को निर्णय सदर भएको तथ्यमा विवाद भएन।

नेपाल नागरिकता ऐन, २०६३ को दफा १८ को उपदफा (१) मा "यस ऐनमा अन्यथा लेखिएकोमा बाहेक कुनै अधिकारीले यो ऐन बमोजिम दिएको आदेशबाट मर्का पर्ने व्यक्तिले त्यस्तो आदेश उपर दोहोर्‍याई हेरियोस् भनी त्यस्तो आदेश भएको मितिले पैंतिस दिनभित्र नेपाल सरकार समक्ष निवेदन गर्न सक्नेछ" भनी कानूनी व्यवस्था रहेको छ। उक्त कानूनी व्यवस्थाले यस ऐन अन्तर्गत कुनै अधिकारीले गरेको कुनै आदेशबाट कसैलाई कुनै प्रकारको असर परेको छ भने त्यस्तो आदेश दोहोर्‍याई हेर्नको लागि नेपाल

सरकार समक्ष निवेदन दिन सक्ने व्यवस्था गरेको देखियो। उक्त ऐनले नेपाल सरकारको परिभाषा गरेको देखिँदैन। तर नेपाल कानून व्याख्या सम्बन्धी ऐन, २०१० को दफा २(झ) मा नेपाल सरकारको परिभाषा नेपालको शासकीय व्यवस्थामा भएको परिवर्तन अनुसार गरिएको देखिन्छ। प्रस्तुत रिट निवेदनमा विवादको रूपमा उठाइएको गृह मन्त्रालयको सचिवस्तरीय निर्णय मिति २०६९।९।५ मा भएको देखिन्छ। नेपाल कानून व्याख्या सम्बन्धी ऐन, २०१० को दफा २(झ)(च) मा "२०६३ साल माघ १ गतेदेखि २०७२ साल असोज २ गतेसम्म गरिएको वा गरिनुपर्ने कुनै कामका सम्बन्धमा नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ र अन्य कानून बमोजिम नेपालको कार्यकारिणी अधिकार प्रयोग गर्ने मन्त्रिपरिषदलाई" नेपाल सरकारको रूपमा परिभाषित गरिएको पाइन्छ।

तत्कालिन अवस्थामा विद्यमान रहेको नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ को धारा ९८ अनुसार प्रधानमन्त्रीको अध्यक्षतामा मन्त्रिपरिषदको गठन हुने तथा सोही धाराको उपधारा (४) मा मन्त्रिपरिषदमा आवश्यकता अनुसार उपप्रधानमन्त्री र अन्य मन्त्रीहरू रहने व्यवस्था भएबाट "नेपाल सरकार" भन्ने शब्दले प्रधानमन्त्रीको अध्यक्षतामा गठित मन्त्रीहरूको सामूहिक अस्तित्वलाई जनाउने भन्ने देखियो। यसबाट नेपाल सरकार भन्ने शब्द अन्तर्गत सचिव पर्ने देखिएन। गृह मन्त्रालय विरुद्ध जमुना राउत कुर्मी भएको नागरिकता बदर मुद्दा (सर्वोच्च अदालत बुलेटिन, २०७०, साउन, २ पृ. १३) मा "प्रचलित कानूनले निर्णय गर्ने अधिकार नदिएको विषयमा नभएको अधिकार प्रयोग गरी गरिने कार्यको परिणाम स्वभावतः शून्य हुन्छ" भनी यस अदालतबाट फैसला भएको छ। यसरी सचिवबाट भएको निर्णय नेपाल सरकारको निर्णय मान्न नसकिएकोले अधिकार नै नभएको विषयमा सचिवबाट भएको निर्णय नेपाल नागरिकता ऐन, २०६३ को दफा १८(१) र (२) विपरीत भएकोले सो निर्णयले कानूनी मान्यता पाउन सक्ने देखिएन।

यसका अतिरिक्त निवेदक अवधलाल साहले मिति २०६२।१०।११ मा नागरिकता प्रमाणपत्र लिदा बाबुको नाम जोगेन्द्र साह तेली उल्लेख भएको देखिन्छ। निज अवधलाल साह जोगेन्द्र साह तेलीको छोरा नभई शिउ गुलाम साहको छोरा भएकोले निजको नागरिकताको प्रमाणपत्रमा पनि सोही व्यहोरा उल्लेख गरी संशोधन गरी पाउ भनी जिल्ला प्रशासन कार्यालय रौतहटमा अर्जुन कुमार साहको निवेदन परी सोही व्यहोरा अनुसार संशोधन समेत भई अवधलाल साहको बाबुको नाम शिउ गुलाम साह कायम हुने

निर्णय मिति २०६८।९।८ मा भएको देखिन्छ। तत्पश्चात कलावती देवी समेतले अवधलाल साहको बाबुको नाम शिउ गुलाम साह नभई जोगेन्द्र साह तेली हो। निजले व्यहोरा ढाटी शिउ गुलाम साह उल्लेख गराएकोले संशोधन गरी जोगेन्द्र साह तेली कायम गर्न जिल्ला प्रशासन कार्यालयमा निवेदन दिएको देखिन्छ। यसरी निवेदक अवधलाल साहको बाबु जोगेन्द्र साह वा शिउ गुलाम साह हो? भन्ने कुरामा विवाद उत्पन्न भई नाता सम्बन्धको विवाद देखिन आयो। नाता सम्बन्धमा विवाद देखिएको अवस्थामा सो विवादको निरूपण गर्ने अधिकार नागरिकता ऐन, २०६३ ले जिल्ला प्रशासन कार्यालयलाई दिएको देखिदैन। आफूलाई अधिकार नै नभएको विषयमा जिल्ला प्रशासन कार्यालय रौतहटले अवधलाल साहको बाबु कायम गर्ने गरी गरेको निर्णय कानून सम्मत देखिएन।

तसर्थ माथि विवेचित आधार कारणबाट निवेदक अवधलाल साहले मिति २०६२।१०।११ मा लिएको नागरिकताको सम्बन्धमा जिल्ला प्रशासन कार्यालय रौतहटबाट मिति २०६९।५।२३ मा भएको निर्णय र सो निर्णयको सम्बन्धमा मिति २०६९।९।५ मा गृह मन्त्रालय (सचिवस्तर) बाट भएको निर्णय नेपाल नागरिकता ऐन, २०६३ को दफा १८ विपरीत भएकोले उत्प्रेषणको आदेशले बदर गरिदिएको छ। अब कानूनको उचित प्रक्रिया पूरा गरी पुनः निर्णय गर्नु भनी विपक्षीहरूको नाममा परमादेश जारी हुने ठहर्छ। प्रस्तुत आदेशको जानकारी विपक्षीहरूलाई दिई रिट निवेदनको दायरीको लगत कट्टा गरी मिसिल नियमानुसार यस अदालतको अभिलेख शाखामा बुझाई दिनु।

का.मु. प्रधान न्यायाधीश

उक्त रायमा म सहमत छु।

न्यायाधीश

ईजलास अधिकृत: रामु शर्मा

कम्प्युटर टाइप गर्ने: विशाल खड्गी

इति संवत् २०७६ साल जेष्ठ २ गते रोज ५ शुभम्..... ।

